

Наталія ШУЛЬЖУК

**СТИЛІСТИКА
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ**

*методичні вказівки
до виконання самостійної та індивідуальної роботи
для здобувачів вищої освіти
філологічних спеціальностей ЗВО
заочної форми навчання*

Рівне
2022

УДК 811. 161. 2'38 (07)

ББК 81. 411. 1-7-9

Ш 95

*Схвалено й рекомендовано до друку
на засіданні навчально-методичної комісії РДГУ
(протокол № ... від ..... 2022 року)*

Рецензенти:

Мединська Наталія Миколаївна, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови та літератури, проректор з навчально-методичної роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука;

Деменчук Олег Володимирович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету.

Шульжук Н. В.

Ш 95

Стилістика сучасної української літературної мови : методичні рекомендації до виконання самостійної та індивідуальної роботи для здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей ЗВО заочної форми навчання. Рівне, 2022. 208 с.

У посібнику подано завдання і методичні рекомендації до виконання самостійної та індивідуальної роботи зі стилістики сучасної української літературної мови. Матеріал структуровано за змістовими модулями: «Стилістика української мови як наука і навчальна дисципліна», «Функційні стилі української мови», «Стилістичні засоби української літературної мови». Завдання у межах кожного модуля підпорядковані меті – допомогти студентам засвоїти основні стилістичні поняття, навчитися різних форм і методів самостійної роботи з мовностилістичним матеріалом, науковою і методичною літературою; сформувати вміння здійснювати лінгвостилістичний аналіз текстів різних стилів; розвивати науково-дослідницькі здібності; формувати вміння моделювати власні зв'язні стилістично диференційовані висловлювання відповідно до комунікативного наміру.

Завдання, запропоновані для самостійного опрацювання, не лише сприяють формуванню в здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей умінь класифікувати мовностилістичні явища, давати їм усебічну характеристику, визначати їх функції у комунікативно-мовленнєвій діяльності, а й зорієнтовані на глибоке осмислення стилістичної системи української мови.

УДК 811. 161. 2'38 (07)

ББК 81. 411. 1-7-9

© Шульжук Н.В., 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
Змістовий модуль 1. Стилістика української мови як лінгвістична наука й навчальна дисципліна	13
Тема 1. Стилістика як лінгвістична наука і навчальна дисципліна, її структура та зв'язок з іншими галузями знань	13
Тема 2. Джерела стилістики української мови	16
Тема 3. Основні поняття стилістики	20
Змістовий модуль 2. Функційні стилі української мови	27
Тема 4. Загальна характеристика функційних стилів української літературної мови. Офіційно-діловий стиль мови	27
Тема 5. Науковий стиль сучасної української літературної мови	32
Тема 6. Публіцистичний стиль сучасної української літературної мови	37
Тема 7. Художній стиль сучасної української літературної мови	43
Тема 8. Розмовно-побутовий стиль сучасної української літературної мови	48
Тема 9. Епістолярний стиль сучасної української літературної мови	56
Тема 10. Конфесійний стиль української мови	63
Змістовий модуль 3. Стилістичні засоби української літературної мови	74
Тема 11. Стилістичні засоби і прийоми української мови	74
Тема 12. Фоностилістика	86
Тема 13. Лексичні та фразеологічні засоби стилістики	92
Тема 14. Стилістичні засоби морфології	104
Тема 15. Стилістичні функції засобів словотвору	112

Тема 16. Стилiстичне використання синтаксичних засобiв мови	119
Тема 17. Комунiкативно-стилiстичнi якостi мовлення	132
КРИТЕРИЇ ОЦIНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМIНЬ I НАВИЧОК ЗДОБУВАЧIВ ВИЩОЇ ОСВIТИ	147
ЛIТЕРАТУРА	149
ЗАВДАННЯ ДЛЯ IНДИВIДУАЛЬНОГО ВИКОНАННЯ	162

ПЕРЕДМОВА

«Стилістика сучасної української літературної мови» – один із завершальних курсів у лінгвістичній підготовці вчителя-словесника як носія кодифікованого варіанта української літературної мови, професійно компетентної особистості, яка володіє високою культурою слова і є вмільим ретранслятором інформації. Він покликаний допомогти здобувачам вищої освіти оволодіти стилістичними нормами сучасної української мови, усвідомити стилістичний потенціал мовних одиниць усіх рівнів та сформувати вміння використовувати його відповідно до мети й умов спілкування. Вивчення цього курсу передбачає такі форми організації навчальної діяльності, як лекційні заняття, практичні й семінарські заняття, самостійна та індивідуальна робота. Завдання для самостійного виконання, структуровані за змістовими модулями («Стилістика української мови як лінгвістична наука й навчальна дисципліна», «Функційні стилі української мови», «Стилістичні засоби української літературної мови»), дозволяють узагальнити й систематизувати знання зі стилістики української мови, сприяють формуванню компетентностей, передбачених відповідною освітньо-професійною програмою, а також розвивають науково-дослідницькі здібності здобувачів вищої освіти.

Визначені до кожної теми ключові поняття та перелік джерел для вивчення і конспектування допомагають сконцентрувати увагу не лише на виражальних засобах рідної мови, а й осмислити взаємозв'язок стилістики з методикою навчання мови на комунікативно-прагматичних засадах.

Список літератури (монографії, статті, посібники) спонукатиме здобувачів вищої освіти до подальшого самостійного пошуку літератури, її ретельного вивчення й творчого застосування у майбутній дослідницькій та професійній діяльності.

В основу індивідуальних завдань покладено тексти різних функційних стилів, лінгвостилістичний аналіз яких потрібно здійснити за поданою схемою. Зміст текстів спрямований на поглиблення знань здобувачів вищої освіти про український фольклор, на виховання поваги до рідної мови й формування вмінь доречно послуговуватись її виражальними засобами, опановувати багатства українського мовленнєвого етикету, а також розширюють знання про найкращі людські якості та про видатних українців. Крім того, блок індивідуальних завдань містить тестові завдання, які уможливають перевірку рівня сформованості у здобувачів вищої освіти відповідних загальних та фахових компетентностей.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Стилістика української мови як лінгвістична наука й навчальна дисципліна

Предмет стилістики. Стилістичні ознаки мовних одиниць усіх рівнів (стилістичний інвентар мови); стилістичні засоби, що використовуються для експресії інтелектуального, емоційного й естетичного змісту, для ефективного мовлення; закономірності функціонування мови в різних сферах і ситуаціях спілкування; стилі мови і мовлення; комунікативно-виражальні можливості мови, її багатство і краса; роль стилістики в підвищенні культури мови і мовлення. Мовний і позамовний аспекти стилістики.

Стилістична система української мови як предмет української стилістики. Філософське вчення про онтологічну єдність думки, волі й емоції, про співвідношення об'єктивного і суб'єктивного у процесі пізнання, про зв'язок та залежність форми і змісту. Лінгвокраїнознавство як методологічна основа курсу стилістики української мови.

Методи стилістичних досліджень: семантико-стилістичний аналіз, зіставлення, стилістичний експеримент, статистичні методи.

Структура стилістики. *Загальна стилістика* (теоретична стилістика, або теорія стилістики, стилістичні універсалії). *Стилістика ресурсів* (засобів), або описова стилістика. Функційна стилістика. Стилістика художньої літератури як галузь функційної стилістики. Учення В. Виноградова про три кола стилістики: стилістика мови як системи, стилістика мовлення, стилістика художньої літератури. *Стилістика мови. Стилістика мовлення.* Монологічне і діалогічне мовлення. Діалектичний взаємозв'язок між стилістикою мови і стилістикою мовлення. *Стилістика художньої літератури* як генератор творення і розвитку норм літературної мови. *Описова стилістика* як учення про стилістичні засоби (ресурси) української національної мови. Обсяг описової стилістики: розгалужена система синонімії й антонімії мовних засобів усіх рівнів мови, варіантність мовних одиниць і їх форм. *Функційна стилістика* як вчення про функційні стилі. Класифікація і внутрішня жанрова диференціація, мовленнєва системність стилів, принципи добору й прийоми поєднання мовних

одиниць. *Зіставна стилістика*. Співвідношення інтернаціонального і національного у стилістичних системах національних мов. *Історична стилістика* як учення про стилістичну систему національної мови в діяхронному аспекті. Сталість і змінність стилістичних засобів у процесі історичного розвитку мови. *Стилістика тексту*.

Структура тексту. Поняття про комунікативні стратегії текстів. Типологія текстів, жанрові різновиди. Композиція, прийоми мовної організації і стилістичні функції мовних засобів як предмет стилістики тексту. *Практична стилістика* як навчальна дисципліна.

Зв'язок стилістики з іншими лінгвістичними і нелінгвістичними дисциплінами. *Лінгвістична* та *літературознавча* стилістики. Зв'язок стилістики з *філософією*. Філософське положення про єдність, взаємозв'язок, взаємозалежність і взаємозмінність змісту та форми як сутності і її організації. Зв'язок стилістики з *логікою*. Єдність мови і мислення – основна передумова логічності як комунікативної властивості всіх типів мовлення. Логічність предметна, поняттєва, образна. Поняття про алогізми. Зв'язок стилістики з *психолінгвістикою*. Мовлення як діяльність і знаряддя об'єктивації думки, волі, почуттів. Багаторівневий характер механізму породження і сприймання мовлення. Зв'язок стилістики з *естетикою*. Мова як першооснова словесних видів мистецтва. Роль стилістики в реалізації естетичної функції мови.

Значення навчального курсу стилістики української мови для підготовки вчителя-словесника і викладання української мови та літератури в усіх типах середніх і вищих навчальних закладів України.

Вивчення стилістики української мови в школі в умовах діалектного середовища, українсько-російського білінгвізму.

Історія і джерела стилістики. Риторика й антична міфологія. Антична риторика як одне з джерел стилістики. Грецькі риторичні школи (Горгій, Сократ, Платон, Демосфен). Римська риторика (Цицерон, Квінтіліан). Гомілетика. Книга Екклезіаста. Нагірна проповідь Христа. Послання апостолів. Біблія. Євангеліє. Перші проповідники (Василій Великий, Григорій Богослов, Іоан Златоуст).

Розвиток вітчизняної риторики. «Слово о полку Ігоревім» як перлина ранньоукраїнського красномовства. «Слово про закон і благодать» Іларіона (XII ст.). «Слово в новий тиждень після Пасхи» Кирила Туровського. Народний золотослов. Риторика і поетика у Києво-Могилянській академії. «Риторика» 1620 року у двох кни-

гах: «Про винайдення справ», «Про прикрашання слова». «Поетика» і «Риторика» Феофана Прокоповича, його вчення про три стилі. «Поетика» М. Довгалевського. Іоаникій Галятівський.

Стилістичні особливості послань Івана Вишенського.

Стилістичні особливості мови творів Григорія Сковороди.

Джерела збагачення стилістики української мови – народна мова, фольклор, літературно-писемні традиції попередніх етапів розвитку української мови, художня література, ділове письменство, взаємозв'язки з іншими спорідненими і неспорідненими літературними мовами, запозичення, діалекти, індивідуальна мовотворча практика видатних діячів української літератури і культури, мовлення засобів масової комунікації.

Основні поняття стилістики. *Стиль*. Визначення мовного стилю. Функційний стиль. Стиль і текст. Питання про стилі мови і стилі мовлення. Стиль як продукт мовленнєвої діяльності носіїв мови. Принципи класифікації і внутрішньої жанрової диференціації стилів. Підстили. Типологія стилів. Історія вивчення стилів. Мовленнєва системність стилю як основна його стилетвірна ознака.

Норма. Поняття норми як опори для пошуку та аналізу стилістично маркованих елементів, виявлення варіантності одиниць, визначення меж стилю. Загальномовна норма. Історичний характер загальномовної норми. Мовні одиниці поза загальною нормою, їхні стилістичні можливості (історизми, індивідуальні неологізми). Літературна норма мови. Регульовальна функція літературної норми в стилістиці. Сильова (внутрішня) норма як частина літературної норми. Стилістичні норми. Протидія тенденції до стабільності й змінності у стилістичних нормах.

Стилістичне значення (конотація). Стилістичні значення як додаткові (супровідні) до лексико-семантичних і граматичних значень; емоційно-експресивні й функційні ознаки. Стилістично нейтральні і стилістично забарвлені мовні одиниці.

Експресія як інтенсифікація виразності мовлення, позаконтекстна експресія мовних одиниць і експресія мовленнєвих одиниць.

Стилістема як мовна одиниця з реальними можливостями стилістичного значення і як мовленнєва одиниця з певним стилістичним значенням.

Стилістичні засоби як виразники стилістичної інформації (експресивно-оцінна, експресивно-емоційна, функційно-сильова).

Стилістичний прийом як спосіб творення стилістичного значення. Прийом стилістичної детермінації, інтердепенденція, констеляція, стилістичний прийом створення звукового фону, гіперсемантизація, повтор, стилізація, актуалізація.

Змістовий модуль 2

Функційні стилі української мови

Історичний розвиток стилів української літературної мови. Давня українська літературна мова з кількома жанровими різновидами (конфесійним, полемічним, літописним, фольклорним та ін.) і перевагою офіційної актової мови. Стилістична розбудова нової української літературної мови з перевагою стилю художньої літератури. Багатство стилів сучасної української літературної мови в усній і писемній її формах. Стилі експресивні (високий, низький, середній), функційні, індивідуальні.

Характеристика функційних стилів. *Художній стиль* як різновид мови, що виражає мистецьку суть суспільної свідомості, обслуговує художньо-творчу діяльність і суспільно-культурні запити мовців. Художній стиль як найпотужніший стиль української літературної мови: багатство мовних засобів, довершеність художнього мовлення. Сфера використання художнього стилю (творча діяльність, література, різні види мистецтва, культура, освіта), його основне призначення та основні ознаки (образність, поетичність, естетика мовлення, експресія як інтенсивність вираження, зображувальність, конкретно чуттєве живописання дійсності, людей, природи, явищ, понять, якостей, властивостей, відношень). Підстилі за родами і жанрами літератури: епічні (епопея, роман, повість, оповідання, нарис), ліричні (поема, балада, пісня, поезія), драматичні (драма, трагедія, комедія, мелодрама, водевіль), комбіновані (ліро-епічні твори, драма-феєрія, усмішка тощо). Колорити художнього стилю: урочистий, книжний, офіційний, інтимний, фамільярний, іронічний, гумористичний, сатиричний, саркастичний.

Індивідуально-авторські стилі. Мовленнєво-образна системність стилю і мовні засоби її творення.

Публіцистичний стиль як різновид мови, що обслуговує політико-ідеологічну діяльність мовців і поширений у сфері масової комунікації. Підстилі (власне публіцистичний, політико-ідеологічний, по-

літико-агітаційний, інформаційний, художньо-публіцистичний та ін.), сфера використання, основне призначення, основні ознаки та мовні засоби публіцистичного стилю.

Науковий стиль як різновид мови, що обслуговує науково-технічну, виробничу й навчальну діяльність мовців, сферу науки, техніки, освіти. Підстилі, сфера використання, основне призначення, основні ознаки та мовні засоби наукового стилю.

Офіційно-діловий стиль як різновид літературної мови, що обслуговує офіційно-ділову, виробничу діяльність мовців та виявляється в офіційній сфері суспільних відносин. Підстилі, сфера використання, основне призначення, основні ознаки та мовні засоби офіційно-ділового стилю.

Конфесійний стиль як різновид літературної мови, що обслуговує сферу віросповідання, духовних традицій. Коротка історія формування конфесійного стилю української мови. Сфера використання, основне призначення, жанри (літургія, молитва, проповідь, псалми та ін.), основні ознаки та мовні засоби конфесійного стилю. Біблія, Євангеліє українською мовою.

Епістолярний стиль як різновид літературної мови, що обслуговує в часі й просторі офіційно-ділове, виробниче, приватне, родинне, інтимне спілкування. Сфера використання, основне призначення, ознаки та мовні засоби епістолярного стилю. Щоденник як особливий різновид епістолярію.

Епістолярна спадщина визначних діячів української культури (Т. Шевченка, П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Українки, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, М. Хвильового, М. Рильського, В. Стуса, Катерини Білокур та ін.).

Розмовно-побутовий стиль як різновид літературної мови, що обслуговує побутове мовлення носіїв мови. Усна й писемна форми розмовно-побутового стилю Діалогічне й монологічне мовлення. Сфера використання й основне призначення розмовно-побутового стилю.

Змістовий модуль 3

Стилістичні засоби української літературної мови

Фоностилістика (графіко-фонетичні засоби стилістики). Експресивні можливості звуків української мови. Евфонія. Евфонічне чер-

гування голосних. Звукосимволізм. Ономапопея. Звукові повтори (анафора, епіфора, алітерація, асонанс, дисонанс) і їх стилістичне використання.

Графостилістичні засоби (графічна організація тексту, сегментація; виділення речення, частини речення, словосполучення, слова).

Лексична стилістика. Стилістичне навантаження слова і стилістично-функційна диференціація лексичного складу української мови. Стилістично нейтральна і стилістично забарвлена лексика. Емоційно забарвлена лексика. Слова книжної конотації і слова розмовної конотації.

Архаїзми. Історизми. Старослов'янзми. Неологізми. Терміни. Професіоналізми. Запозичення. Діалектизми. Арготизми і жаргонізми. Просторіччя.

Лексична синонімія – основне джерело засобів словесної образності, стилістичної виразності.

Мовні й контекстуальні стилістичні синоніми. Внутрішньо-стильові й міжстильові синоніми. Полісемія як основа для формування стилістичних засобів української мови.

Лексична антонімія – основа для творення стилістичних фігур контрастів, антитез, оксюморонів.

Омоніми як матеріал для версифікацій і каламбурів. Стилістичні функції паронімів.

Стилістика фразеологічних одиниць. Стилістична кваліфікація фразеологізмів: книжні, фольклорні, розмовно-побутові. Синонімічні фразеологізми.

Стилістичні засоби словотвору в українській мові. Стилістичне використання іменників, прикметників, дієслів, яким суфікси, префікси надають емоційно-експресивного забарвлення. Стилістичні можливості інших способів словотвору (основоскладання, абрєвіації, переосмислення та ін.).

Грамматична стилістика української мови як учення про стилістичні можливості граматичних одиниць. Місце і значення граматичної стилістики у шкільному курсі української мови.

Стилістична морфологія. Стилістичні можливості граматичних форм часу, способу, особи, виду, стану дієслів. Стилістичне використання якісних, відносних, присвійних прикметників, повних і коротких форм. Прикметник-епітет. Стилістичні можливості категорії роду, числа і відмінка іменників.

Стилістичні опозиції варіантних форм відмінків. Стилістичні функції займенників. Прийменники, сполучники, частки як компоненти стилістичних фігур.

Стилістичний синтаксис української мови. Стилістичні можливості двоскладного речення (головних, другорядних членів речення і засобів зв'язку між ними). Стилістичні функції модальних різновидів речень (питальних, розповідних, спонукальних, стверджувальних, заперечних, окличних).

Стилістичні функції односкладних та неповних речень: означено-особових і неозначено-особових, узагальнено-особових, безособових, інфінітивних, номінативних, еліптичних. Стилістичні можливості сполучникових (простих, ускладнених, складних – складносурядних і складнопідрядних) та безсполучникових (простих і складних) речень. Стилістичний потенціал ускладнювальних компонентів у структурі простого речення. Стилістичний потенціал складних речень різних типів. Порядок слів як стильова ознака мовлення.

Тропи. Вчення про тропи і фігури. Класифікація тропів. Метафора. Види метафор. Метонімія. Синекдоха. Парономазія. Епітет, види епітетів. Порівняння, способи їх граматичного вияву. Персоніфікація. Алгоритм. Іронія. Пародія.

Фігури. Класифікація фігур. Повтор, анафора, епіфора, ампліфікація, асиндетон, полісиндетон, еліпс, період, паралелізм, парафраза, плеоназм, тавтологія, градація, умовчання та ін.

Основи ефективної комунікації. Поняття про комунікацію. Комунікативні ознаки культури мовлення. Закони риторики. Етикет ділового спілкування. Гендерні аспекти спілкування. Вплив національно-культурних чинників на процес спілкування. Невербальні компоненти спілкування. Типи комунікативної взаємодії.

Змістовий модуль 1

Стилїстика української мови як лїнгвістична наука й навчальна дисциплїна

Студенти повинні *знати*:

- визначення основних стилїстичних понять;
- методи стилїстики;
- структуру стилїстики;
- історію стилїстики української мови та джерела її збагачення;
- принципи видїлення функційних стилів мови;
- різновиди мовлення (емоційно) нейтральне, урочисте, офіційне, фамільярне, інтимно-ласкаве, гумористичне, сатиричне, саркастичне).

Студенти повинні *вміти*:

- оперувати основними поняттями і категорїями стилїстики;
- працювати над своїм мовленням;
- розрізняти стилїстично марковані і стилїстично немарковані одиниці;
- виявляти у текстах етноміфологеми, слова-символи;
- послуговуватись афоризмами представників різних історичних епох;
- розрізняти стилетвірні та нестилетвірні одиниці;
- розмежовувати поняття «функційний стиль» та «експресивний стиль»;
- коментувати мовні особливості індивідуального стилю.

Тема 1

Стилїстика як лїнгвістична наука і навчальна дисциплїна

Контрольні питання:

1. Предмет, обсяг та основні завдання стилїстики української мови.
2. Методологія і методи стилїстики.
3. Теоретичне і практичне значення стилїстики.
4. Стилїстична система та стилїстика ресурсів.
5. Структура стилїстики.
6. Взаємозв'язок стилїстики з іншими науками.

Література для ознайомлення та конспектування:

Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.

Кучерук О. Естетичний коментар як засіб формування культури мовлення. *Урок української*. 2002. № 7. С. 32–34.

Макарець Ю. С. Мовний вимір національної безпеки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2017. Вип. 68. С. 37–44.

Ямчук П. М. Філософія буття української мови в ціннісно-смісловому контексті ХХ–ХХІ століть. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія : зб. наук. пр. Одеса, 2018. Вип. 32, т. 3. С. 143–148.

Ключові поняття теми: стилістика, літературна мова, стилістична система мови, функційний стиль, стилістема, стилістика мови, стилістика мовлення, стильова норма, стилістична норма, мовний смак, мовне чуття, загальна та часткова стилістика, теоретична та практична стилістика, лінгвістична та літературознавча стилістика, стилістика ресурсів, функційна стилістика, зіставна і порівняльна стилістика, синхронна й діахронна стилістика, діалектна стилістика, стилістика тексту.

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. Прочитайте прислів'я, в яких узагальнюються народні погляди на культуру мовлення. Прокоментуйте, які якості мовлення роблять його хорошим, а які народ засуджує. Напишіть висловлювання (10-12 речень), темою для якого могло б стати одне з прислів'їв.

Що маєш казати – наперед обміркуй.

Говори мало, слухай багато, а думай ще більше.

Не говори, що знаєш, але знай, що говориш.

Слово – не стріла, а глибше ранить.

Дурний язик голові не приятель.

Слова ласкаві, та думки лукаві.

Гостре словечко коле сердечко.

Вола в'яжуть мотузками, а людину словом.

Умій вчасно сказати, умій і замовкнути.

Мудрий не все каже, що знає, а дурний не все знає, що каже.

Завдання 2. Підготуйте повідомлення (усне або письмове) на одну із запропонованих тем. Скористайтеся матеріалами статті Ю. С. Макарець «Мовний вимір національної безпеки України». Висловіть міркування щодо порушеної проблеми. Обґрунтуйте свою позицію.

Теми для повідомлення:

- *Актуальні питання державної мовної політики;*
- *Утвердження державотворчих і суспільних функцій української мови та розширення сфери її використання.*

Завдання 3. Ознайомтесь з основними положеннями статті О. Кучерук «Естетичний коментар як засіб формування культури мовлення». Прокоментуйте фрагмент з неї: *«У процесі функціонування мови суттєву роль відіграють виражальні засоби, які посилюють головні елементи мовленнєвої комунікації. Таким чином, естетична функція є похідною і водночас вона збагачує комунікативну, надає мовленню образності, кожна з них не може діяти на повну силу відірвано одна від одної».*

Завдання 4. Прочитайте статтю Ямчук П. М. «Філософія буття української мови в ціннісно-смісловому контексті ХХ–ХХІ століть». Послуговуючись прикладами, наведеними у статті, доведіть, що в основі стилістичної системи сучасної української літературної мови відображена філософія її буття як джерела й репрезентанта національної свідомості та культури.

Методичні рекомендації

Виконання першого завдання передбачає зв'язне висловлювання, що має відповідати одній із запропонованих тем. Крім того, висловлювання здобувача вищої освіти має бути грамотним, логічним, послідовним, виразним; воно має враховувати адресата повідомлення, його комунікативний і соціальний статус. Слід пам'ятати, що мовні одиниці функційно різнотипні: стилістично марковані (ті, які стали типовими не для всіх стилів мови, а переважно для окремого) і стилістично немарковані (використовуються в усіх стилях і формах мови). При написанні тексту слід врахувати як стильову норму, обмежену рамками стилю, так і стилістичну, що функціонує в межах літературної норми, але переслідує мету не тільки правиль-

ності мовлення, а й доцільності та довершеності його відповідно до комунікативних завдань, умов і ситуації спілкування. Безумовно, виконання цього завдання передбачає, що здобувач вищої освіти продемонструє і мовний смак як систему ідейно-естетичних і психолінгвістичних орієнтацій суспільної групи мовців щодо мови, її використання, і його основу – чуття мови – індивідуальну в кожного мовця систему підсвідомих оцінок, що утворюються на літературних нормах та мовних ідеалах.

Доповнити знання про методологію стилістики, її методи (загальнонаукові та спеціальні (порівняльно-історичний, структурно-стилістичний, семантико-стилістичний, статистично-стилістичний, порівняльно-стилістичний та ін.)), структуру допоможе стаття Світлани Єрмоленко, запропонована для конспектування.

Звернімо увагу, що стилістика взаємопов'язана з такими науками, як мовознавство, літературознавство, психолінгвістика, етика і естетика, теорія комунікації, методика навчання мови. Доповнити отримані на лекційних та практичних заняттях знання здобувачі вищої освіти зможуть під час опрацювання запропонованих для конспектування матеріалів, що й мають стати основою для виконання другого–четвертого завдань.

Тема 2

Джерела стилістики української мови

Контрольні запитання:

1. Елементи давньоукраїнської міфології у стилістиці української мови.
2. Антична культура як одне із джерел стилістики української мови.
3. Антична риторика як вихідна основа стилістики.
4. Біблійні джерела стилістики.
5. Стилістичні джерела давньоукраїнської доби.
6. Давня книжна українська літературна мова як джерело стилістики.
7. Риторика і стилістика у Києво-Могилянській академії.
8. Мовна спадщина Григорія Сковороди.
9. Український фольклор як джерело стилістики мови.

Література для ознайомлення та конспектування:

Мацько Л. І. Біблійні джерела стилістики. *Питання стилістики української мови* : зб. наук. пр. Київ : КДПУ, 1996. С. 3–6.

Мацько Л. І., Мацько О. М. Вітчизняна риторика. *Дивослово*. 2002. № 5. С. 22–27.

Мацько Л. І. З історичних джерел стилістики. *Стилістика української мови* : зб. наук. пр. Київ : КДПУ, 1990. С. 3–11.

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. Підготуйте повідомлення про одне із джерел стилістичної системи української мови:

Риторика й антична міфологія як джерела стилістики;

Грецькі риторичні школи;

Римська риторика;

«Слово о полку Ігоревім» як перлина ранньоукраїнського красномовства;

«Поетика» і «Риторика» Феофана Прокоповича, його вчення про три стилі;

Стилістичні особливості послань Івана Вишенського;

Стилістичні особливості мови творів Григорія Сковороди;

Грецька міфологія у творчості І. Котляревського, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка;

Індивідуальна мовотворча практика видатних діячів української літератури і культури як джерело збагачення стилістики української мови;

Мовлення засобів масової комунікації як джерело збагачення стилістики української мови.

Завдання 2. Мовотворчість Г. Сковороди поповнила українську мову афоризмами. Напишіть твір-мініатюру на одну із запропонованих тем:

«Не за обличчя судить, а за серце»;

«З видимого пізнай невидиме»;

«Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестав вчитися».

Методичні рекомендації

По-перше, слід переглянути запропоновану літературу. По-друге, сфокусуємо увагу на кількох ключових джерелах української стилістики.

Своїм корінням українська стилістика сягає давньої слов'янської міфології. Наші давні предки наділяли слово чародійною силою, яка переносила слова за своїми асоціаціями на непізнаний світ – так розширюється семантичний обсяг слова, виникають мовні одиниці з міфологічною семантикою (міфологеми), що й потрібно продемонструвати у повідомленні. Крім того, слід пригадати, що помітний вплив на розвиток світової культури (й української) справила антична культура, представлена культурою Давньої Греції і Риму (VIII ст. н. е. – V ст. н. е.), яка мала чотири етапи (архаїчний, класичний, еллінський, римський). Варто виділити з античної культури античну риторичу (теорія і практика ораторської майстерності). Архаїчний період давньогрецької літератури дав світові грецьку міфологію, епічну поезію в образах «Іліади» та «Одіссеї» Гомера. В українську літературу і мову з грецької міфології запозичено чимало тем і сюжетів, образів, що стали символами (ахіллесова п'ята, Геракл, громовержець Зевс, Нарцис, Олімп, яблуко незгоди, Аполлон, Амур). Класичний та еллінський періоди давньогрецької літератури залишили у спадок імена і загальні слова, що несуть стилістичне забарвлення (*демос, деспот, гімн, дифірамб, трагедія, комедія, драма, Прометей, Сократ, ідилія*). У Київській державі грецька міфологія й антична риторика стали відомими в XI ст.: сучасник князя Ярослава чернець Георгій Амартол (грішник) уклав «Хроніку» на основі грецької міфології. Поширенню античної міфології та риторики, грецького й римського класицизму сприяло і те, що у той час на Україні у школах усіх типів вивчали грецьку і латинську мови, тому давня українська книжна мова насичена грецькими та латинськими словами. В період українського бароко, класицизму, романтизму в античному мистецтві вбачали зразок довершеності. Грецька міфологія та риторика живили творчість багатьох визначних діячів української культури XVII – XVIII ст., а також І. Котляревського, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка.

Вихідною основою стилістики є й антична риторика, у зв'язку з чим доцільно проаналізувати майстерність таких ораторів, як Перікл, Сократ, Платон, Аристотель, Цицерон, Квінтіліан.

Біблія збрала народну мудрість, сформувала моральні основи людського життя, тому доречним може стати аналіз Книги Еклезіаста (становить основу старозавітної частини Біблії) та Нагірної проповіді Христа (поняття «гора» в риторичі і стилістиці набуває символічного змісту: гора – високість духу, урочистість; гора Голгофа – символ людських страждань).

Наука проповідувати називалася гомілетикою (або християнською риторикою), у зв'язку з чим доречно згадати таких популярних проповідників, як Григорій (у народі назвали Богословом; у календарі відзначений 7 лютого), Іоанн (названий Златоустом). Біблійна гомілетика збагатила стилістичну систему української літературної мови значною кількістю афоризмів.

До проповідників та письменників давньоукраїнської доби належав Володимир Мономах (XI – XII ст.). Його «Повчання» свідчать про появу нового, живомовного народного начала у вітчизняній стилістиці. Перехідною формою від перекладної літератури до оригінальної можна вважати «Моління» Данила Заточника (XII ст.).

Зверніть увагу на те, що пам'ятка історичного епосу – «Слово про похід Ігоря» – насичена тропами, порівняннями (конструкції з орудним відмінком), що стали пізніше характерними для найдавніших фольклорних українських текстів.

Особливою прикметою стилістики ранніх літописів («Повість минулих літ» Нестора) є оповідна манера монотонного нанизування приєднувальних частин, повтори однакових сполучників, нагромадження однорідних членів, паралельна будова речень. Літописні традиції Київської держави продовжили козацькі літописи.

Давня книжна українська літературна мова була представлена у такому жанрі, як українські грамоти, які засвідчили вкраплення живомовних лексичних елементів до офіційно-ділового стилю. Зауважимо, що загалом українська мова давньоукраїнського періоду об'єднувала в собі два мовні береги: українську літературну мову («слов'яноруська»), що розвивалася на книжних джерелах офіційно-ділового письменства, і живу народну мову, яка ще не мала усно-розмовної літературної форми (була у вигляді говірок).

У XVI ст. виникає «проста» мова, яка поєднала в собі елементи книжної церковнослов'янської і тогочасної живої розмовної мови освічених українців, які посилили увагу до освіти народу. Цією

мовою написане «Пересопницьке євангеліє» (1556–1561 рр.) та більшість послань Івана Вишенського.

Не залиште поза увагою й міркування І. Огієнка: «XVII вік – це золотий вік нашого письменства, нашої культури». Зверніть увагу на кілька вагомих фактів, які допоможуть вам усвідомити їхню суть: Київ стає центром української науки; це період поширення книгодрукування, масового відкриття братських шкіл; у Києві в 1615 р. була заснована вища школа при Києво-Братському монастирі на Подолі; у 1631 р. митрополит Петро Могила відкрив Лаврську школу; у 1632 році обидві школи об'єдналися у Києво-Могилянську колегію (пізніше – академію), що стала осередком освіти й культури в Україні, випускниками якої були Феофан Прокопович та Григорій Сковорода.

Джерелом стилістики є й український фольклор з його поетичним словником (традиційні епітети, порівняння, редуплікація, слова-символи).

З-поміж джерел збагачення стилістики української мови виокремимо такі: жива народна мова, усна народна творчість, літературно-писемні традиції попередніх етапів розвитку української мови, ділове письменство, діалекти, класична і сучасна українська література, взаємозв'язки з іншими літературними мовами (спорідненими і неспорідненими), запозичення, мовотворчість визначних діячів української культури, мовлення засобів масової інформації.

Література, запропонована для конспектування, стане хорошим підґрунтям для написання повідомлень.

Зверніть увагу, що у базовому підручнику зі стилістики цей матеріал представлено досить стисло й фрагментарно, тому радимо скористатися таким джерелом: Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. Київ : Вища шк., 2006. 311 с.

Тема 3

Основні поняття стилістики

Контрольні запитання:

1. Визначення стилю. Трактування стилю в різних науках.
2. Критерії виокремлення функційних стилів.
3. Експресивні стилі.
4. Поняття про ідіостиль.
5. Основні поняття стилістики.